

فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک

سال هفدهم، شماره ۷۸، زمستان ۱۳۹۸

مقاله پنجم، از صفحه ۱۱۵-۱۳۶

مقاله پژوهشی: طراحی و تدوین ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل در رسانه ملی

غلامرضا جلالی‌فراهانی^۱، سعید علوی وفا^۲

پذیرش مقاله: ۹۷/۱۱/۱۵

دریافت مقاله: ۹۷/۱۰/۰۷

چکیده

ارکان جهت‌ساز یکی از مؤلفه‌های اصلی برای تدوین راهبرد است. هدف پژوهش، طراحی و تدوین ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل در رسانه ملی است. بر این اساس در فرایند پژوهش، با روش توصیفی و تحلیلی کتابخانه‌ای عناصر و ابعاد ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل رسانه‌ملی شناسایی شد و به روش پیمایشی اعتباربخشی و اولویت‌بندی شد. به این منظور ارزش‌ها، کارکردها، اصول و اهداف راهبردی انقلاب اسلامی، رسانه و پدافند غیرعامل مورد واکاوی قرار گرفت و سپس مقوله و ابعاد ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل شناسایی و از طریق پرسشنامه و مصاحبه موردسنجش قرار گرفت. این پژوهش از آزمون رابطه معناداری چشم‌انداز، رسالت (مأموریت)، اصول و ارزش‌ها و اهداف کلان با ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل رسانه ملی از تحلیل همبستگی پیرسون و به منظور مقایسه مزیت و اهمیت اجزا ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل رسانه ملی از آزمون تحلیل واریانس فریدمن استفاده شده است. روایی و پایایی پرسشنامه‌ها نیز از طریق تأیید خبرگان و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۱ برای پرسشنامه ارکان جهت‌ساز و ۰/۸۱ برای اصول و ارزش‌های اساسی پدافند غیرعامل رسانه ملی به دست آمد. بر این اساس ضمن تأیید آزمون همبستگی ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل رسانه ملی، بیانیه چشم‌انداز، رسالت، ارزش‌های ۴ گانه، اصول اساسی ۱۴ گانه، اهداف کلان ۱۲ گانه، اهداف عملیاتی ۱۶ گانه پدافند غیرعامل رسانه ملی شناسایی و تدوین شد.

واژگان کلیدی: پدافند غیرعامل، ارکان جهت‌ساز، رسانه ملی

۱- دانشیار علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی

۲- دانش‌آموخته دکترای مدیریت راهبردی پدافند غیرعامل دانشگاه عالی دفاع ملی. (نویسنده مسئول) S-Alavi@irib.ir

مقدمه

در جهان امروز، تهدیدات به‌عنوان اموری دائمی و پایان‌ناپذیر محسوب می‌شوند. هیچ کشوری در شرایط مبتنی بر فقدان تهدید نمی‌باشد. هر کشور متناسب با شرایط ژئوپلیتیکی، ساختار نظام سیاسی و سازمانی، اهداف راهبردی، با تهدیدات ویژه‌ای روبرو خواهد بود. تهدیدگر برای اعمال و تحقق تهدید، بین عناصر متنوع و گسترده‌ای از عوامل و عناصر نهادی و ساختاری منطقه‌ای و بین‌المللی رابطه‌ای ارگانیک برقرار می‌کند و نقش هر یک از نهادها و ساختارها در شکل‌گیری و گسترش بحران مؤثر خواهد بود. در این بین نقش رسانه از اهمیت و کارآمدی بیشتری در مقایسه سایر بازیگران برخوردار می‌باشد (مهدی زاده، ۱۳۹۲: ۱۲). از این روست که نقش و جایگاه پدافند غیرعامل در حوزه رسانه بسیار حیاتی بوده و حفظ این بخش راهبردی به‌عنوان یکی از مراکز حیاتی بخصوص در زمان وقوع بحران یا جنگ به‌منزله حفظ همه شئون جامعه است. یکی از راهکارهای نظام‌سازی پدافند غیرعامل در رسانه ایجاد مبانی تفکری و ارزشی یکسان در قالب ارکان جهت ساز برای ایجاد درک و فهم یکسان جامعه‌سازمانی می‌باشد. مهم‌ترین بخش مقوم حرکت و اصطلاح نظام پدافند غیرعامل، وجود مبانی فکری، اصول و ارزش‌های حرکت در قالب ارکان جهت ساز آن حرکت می‌باشد. منظور از ارکان جهت ساز عبارت است از اندیشه و بصیرتی که محقق‌کننده اهداف است از سوی دیگر در سپهر تنازعات راهبردی جهان، شاهد آن هستیم که رسانه ملی در شرایطی فعالیت می‌کند که بیش از دو هزار شبکه تلویزیونی ماهواره‌ای قابل دریافت در فضای ایران است که بیش از صد شبکه آن فارسی بوده و هرروزه بر تعداد آن‌ها افزوده می‌شود. تغییرات مهم فناوری دسترسی‌های آسان‌تری را فراهم کرده است. به‌طوری‌که سه اصطلاح اتصال^۱، دسترسی^۲ و تحرک^۳ جزء ادبیات جاری و رایج ارتباطات و رسانه شده است. این امر قدرت مخاطب را در برابر هر رسانه‌ای افزایش می‌دهد از طرفی ورود رقبا و به‌ویژه مهاجمان رسانه‌ای را نیز به عرصه سپهر رسانه تسهیل می‌نماید. در عرصه دفاع از داشته‌ها و تهاجم به ناخواسته‌ها، رسانه‌ها و افکار عمومی دارای نقش و جایگاه ویژه‌ای می‌باشند (خجسته، ۱۳۹۳: ۲۱۶). اهمیت این پژوهش از آنجا است ارکان جهت ساز تأثیر مستقیم بر جهت‌گیری راهبردی پدافند غیرعامل رسانه ملی، برای کسب آمادگی‌های فردی و سازمانی برای مدیریت تهدیدات و عملکرد پایدار و مصون ایمن خواهد داشت و سیاست‌های کلان کشور را در این حوزه به زبان رسانه ترجمه و بومی‌سازی می‌کند. همچنین ضرورت انجام این تحقیق از این رو است که ضعف یا فقدان ارکان جهت راهبردهای موجب ناهماهنگی کارکردها و در نتیجه کم اثر شدن اقدامات مصون‌سازی در

1 - Connectivity

2 - Accessibility

3 - Mobility

رسانه ملی خواهد شد و جزئی‌نگری، رواج تفسیر به رأی و کاهش توان تصمیم‌گیری مدیران در حوزه اندیشه و اقدام طرح‌های پدافند غیرعامل سازمان صداوسیما می‌شود. هدف اصلی این پژوهش طراحی و تدوین ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل در رسانه ملی از طریق پاسخ به سه سؤال اساسی می‌باشد. در سؤال اول به دنبال چستی چشم‌انداز و مأموریت‌های پدافند غیرعامل در رسانه ملی و در سؤال دوم به دنبال تدوین اهداف کلان راهبردی پدافند غیرعامل در رسانه ملی و نهایتاً به دنبال تبیین ارزش‌ها و اصول اساسی حاکم بر پدافند غیرعامل در رسانه ملی می‌باشد. برای این منظور با بررسی اسناد بالادستی حاکم بر رسانه ملی و پدافند غیرعامل کشور و همچنین واکاوی مبانی و اهداف انقلاب و رسانه جمهوری اسلامی ایران محورهای و مقوله‌های عمده در تدوین ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل را شناسایی کرده و با کمک خبرگان این عرصه مبادرت به تبیین چشم‌انداز، مأموریت، اصول، ارزش‌ها و اهداف پدافند غیرعامل رسانه ملی می‌شود. با انجام این مهم فعالیت‌ها و اقدامات این عرصه را می‌توان هدفمند و هم‌افزا کرده و درک و فهم مشترک و یکپارچه‌ای را بین مدیران و کارکنان رسانه ملی برای تداوم، پایداری و استیلای رسانه ملی فراهم نماید.

مبانی نظری

الف- پیشینه شناسی :

مقاله ای تحت عنوان تدوین راهبرد ملی پدافند غیر عامل در حوزه ارتباطات توسط آقایان ؛ محمد رضا جلالی فراهانی و محمد لونی در سال ۱۳۸۷ نوشته شد و آنچه بیشتر در راهبردها و نتایج حاصله به چشم می‌خورد، همانا توجه و تاکید ویژه بر استفاده از توان بالای متخصصان داخلی، بومی سازی تکنولوژی ارتباطات و ایمن‌سازی زیرساخت‌های حیاتی آن است. در واقع می‌توان گفت پدافند غیرعامل در این حوزه چیزی نیست، مگر خوددبوری، اطمینان و عتماد به ظرفیت‌های داخلی و توسعه این ظرفیت‌ها و در نهایت قطع کامل زنجیره‌های وابستگی به بیگانگان .

مقاله دیگری با عنوان بررسی پدافند غیر عامل در کشور سوئیس توسط آقایان حسن شیرازی رومنان و حسین جوازی در سال ۱۳۸۹ تهیه گردیده که یافته‌ها حاکی از آن است که کشوری مانند سوئیس نماد و سمبل توجه به پدافند غیر عامل میباشد و علیرغم آنکه از مناقشات نظامی و سیاسی به دور است اما توجه ویژه ای به مقوله پدافند غیر عامل دارد.

همچنین آقایان قدیر نظامی و عباس مهری در سال ۱۳۸۷ مقاله با عنوان نقش پدافند غیر عامل در امنیت کشور تدوین نموده اند که در آن پدافند غیرعامل و عوامل و مؤلفه‌های امنیت کشور مورد واکاوی قرار گرفت و تأثیر متغیرهای مقاوم سازی و استحکامات، مکان‌یابی، استتار، فریب، ایجاد سامانه‌های هشدار دهنده و تحرک و جابجایی بر امنیت کشور به اثبات رسید و تأثیر متغیرهای پوشش، تفرقه و پراکندگی بر امنیت کشور معنی دار نبود و در انتها ضمن دسته‌بندی و اولویت‌بندی کردن آن اهمیت مؤلفه‌های تشکیل دهنده پدافند غیرعامل و امنیت تبیین و پیشنهادهای لازم به مسوولان کشور ارائه گردیده است.

ب - مفهوم شناسی

پدافند در مفهوم کلی، دفع، خنثی کردن و یا کاهش تأثیرات اقدامات آفندی دشمن و ممانعت از دستیابی به اهداف خودی است و به دو بخش تقسیم می‌شود: پدافندعامل و غیرعامل. منظور از پدافند عامل^۱ رویارویی و مقابله مستقیم با دشمن و به‌کارگیری جنگ‌افزارهای مناسب و موجود به‌منظور دفع حمله و خنثی کردن اقدامات آفندی دشمن است.

پدافند غیرعامل^۲: به مجموعه اقداماتی اطلاق می‌گردد که مستلزم به‌کارگیری جنگ‌افزار نبوده و با اجرای آن می‌توان از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و تأسیسات حیاتی و حساس نظامی و غیرنظامی و تلفات انسانی جلوگیری نموده و یا میزان این خسارات و تلفات را به حداقل ممکن کاهش داد. پدافند غیرعامل مجموعه اقدامات غیرمسلحانه که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می‌شود (سیاست‌های پدافند غیرعامل، ابلاغی امام خامنه‌ای مدظله‌العالی، ۱۳۸۹).

پدافند غیرعامل رسانه‌ملی: به معنای اتخاذ کلیه تدابیر و انجام فعالیت‌های مناسب و با کمک واحدهای تخصصی، مدیریتی و پشتیبانی رسانه ملی، موجبات ارتقای بازدارندگی، افزایش آستانه تحمل مردم و کارکنان، تداوم فعالیت‌های ضروری رسانه ملی، کاهش آسیب‌پذیری رسانه‌ملی و تسهیل مدیریت بحران در رسانه‌ملی و حفظ جان کارکنان و اموال رسانه‌ملی از خطرات و آسیب‌های جدی را فراهم آورند. پدافند غیرعامل رسانه‌ملی بیان‌گر قدرت و توانایی هوشمند رسانه ملی در اتخاذ اقدامات حیاتی، حساس و مهم در رسانه ملی در سه حوزه محتوا، زیرساخت و مدیریت به‌منظور تحقق کاتات^۳ می‌باشد (تعریف عملیاتی پژوهشگر).

چارچوب نظری

رسانه‌ملی اهداف و جهت‌گیری‌ها: صداوسیما جمهوری اسلامی ایران (رسانه ملی) در حال حاضر دارای حدود ۱۶۰ شبکه رادیو و تلویزیونی می‌باشد که با ۴۰ گویش و زبان، تولید و پخش محتوا می‌کند. امام خمینی (رحمت‌الله علیه) در تبیین وظایف و کارکردهای رسانه‌ملی می‌فرماید صداوسیما یک "یک دانشگاه عمومی" است (صحیفه نور، ۱۳۷۰: ۲). بر طبق این تعریف دایره شمول رسانه تمام کارکردهای مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و غیره را در بردارد.

1 - Active Defense

2 - Passive Defense

۳ - کاتات: مخفف اول اهداف پدافند غیرعامل مبتنی بر: کاهش آسیب‌پذیری، ارتقای بازدارندگی، تداوم فعالیت‌های

ضروری، افزایش پایداری ملی و تداوم فعالیت‌های ضروری می‌باشد

همچنین مقام معظم رهبری مدظله‌العالی صداوسیما را متولی "مدیریت افکار عمومی" می‌دانند. (نهم مرداد، ۱۳۷۵).

در تعریف عملیاتی پژوهشگران این تحقیق "رسانه ملی": به رسانه‌ای اطلاق می‌شود که خود را متعلق به عموم مردم سرزمین ایران اسلامی بداند و آگاهانه و برنامه‌ریزی‌شده، تأمین منافع، مصالح، امنیت و آرمان‌ها و ارزش‌های مشترک آحاد مردم و انقلاب اسلامی را مبنای تصمیم‌گیری، موضع‌گیری، تولید و ارسال پیام خود بداند. رسانه ملی علاوه بر اینکه امید، آگاهی، اخلاق و احترام به کرامت انسان را یک اصل می‌داند، برای نظرات مخاطبان خود نیز ارزش قائل است و با حرمت و انصاف، به افراد، گروه‌ها، احزاب، نهادها، مشکلات و رویدادها نگاه می‌کند. رسانه ملی، رسانه‌ای است که با بهره‌گیری از دانش و تجارب رسانه‌ای و توجه به اهداف و اصول اعتقادی و ملی، سعی در حفظ و ارتقاء مستمر اعتماد، اقتدار، قدرت و امنیت ملی دارد.

مدیریت پیام و برنامه‌ریزی و برنامه‌سازی در رسانه ملی براساس اصول، ارزش‌ها و هنجارها با تکیه بر مفاهیمی ارزشمند و والا صورت می‌گیرد. که رعایت آن‌ها، صداوسیما را در طراز رسانه-ای که از آن تعبیر به "رسانه پاک" می‌شود، قرار می‌دهد. مأموریت اصلی رسانه ملی "مدیریت و هدایت فرهنگ و افکار عمومی جامعه" است. جهت‌گیری راهبردی سازمان صداوسیما باید در راستای تحقق سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور باشد و در چارچوب و قالب ارزش‌های کلان رسانه ملی حول چهار محور ارزشی "دین"، "اخلاق"، "امید"، "آگاهی" و "سبک زندگی ایرانی اسلامی" باشد. (مرکز طرح و برنامه‌ریزی رسانه ملی، ۱۳۹۱: ۹)

صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، بر اساس قانون اساسی، تنها متولی پخش برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی در ایران است که نقش پررنگی در شکل‌گیری افکار و دیدگاه‌های جامعه در عرصه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی و تقویت پایه‌های نظام اسلامی و فرهنگ تشیع در کشور و جهان دارد. در مجموع برای اساس رهنمودهای بنیان‌گذار جمهوری اسلامی (رحمت‌الله علیه) و بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، رسانه ملی مکلف به تحقق اهداف زیر است:

جدول ۱: وظایف رسانه ملی از نگاه راهبران انقلاب اسلامی (هرمزی‌زاده و همکاران، ۱۳۸۶: ۳)

ارائه و تبیین اندیشه‌های دینی و تعمیق معرفت، بصیرت و باورهای اسلامی	شناساندن انقلاب اسلامی (تعمیق و تبیین تفکرات، اصول، نظام ارزشی انقلاب و دستاوردهای آن و...)
شناخت و تعمیق فرهنگ ایرانی و اسلامی (تقویت خودباوری و ...)	رشد سطح آگاهی و اطلاعات مخاطبان در ابعاد گوناگون
و ایجاد بستری سالم و مناسب جهت تضارب آرا و عقاید مختلف	ارائه عملی سبک زندگی ایرانی اسلامی و الگوهای صحیح و تعمیم و اشاعه ارزش‌های الهی انسانی
بررسی مشکلات و نیازهای مخاطبان و ایجاد بستر مناسب برای ارائه راه‌حل‌ها	تقویت و تحکیم وحدت ملی و وفاق اجتماعی و افزایش همبستگی
مبارزه با تهاجم فرهنگی استکبار جهانی	جهت‌دهی و کمک به گذران اوقات فراغت

موضوعات راهبردی^۱ و مسائل راهبردی رسانه ملی: موضوعات راهبردی موضوعاتی هستند که سازمان را به شدت در زمان حال یا آینده تحت تأثیر قرار می‌دهند. منظور از موضوع راهبردی تمامی موضوعاتی که در نظام تغییرات اساسی و بنیادین به وجود می‌آورند موضوعات راهبردی به شمار می‌آیند و مسئله راهبردی مسئله یا مشکلی که تغییرات اساسی و بنیادین در نظام ایجاد کرده و حیات و بقای آن را به خطر می‌اندازد مسئله راهبردی نامیده می‌شود. در فضای سپهر رسانه ملی شاهد آن هستیم که ترکیب فناوری رسانه‌ای، ماهواره و دیجیتال قدرت دسترسی ارزان به مخاطبان فرامرزی را برای رقبای رسانه ملی بسیار تسهیل کرده است. بر این همه تهاجم سازمان یافته رسانه-ای به فضای ایران و مخاطب ایرانی را نیز در نظر بگیرید که "میدان مین رسانه‌ای" بر سر راه انقلاب و جامعه ایرانی است. اگر به ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل این سپهر توجه کنید، باز هم کفه به نفع رقبای سنگینی می‌کند (خجسته، ۱۳۸۹: ۲۱). از سوی دیگر تغییرات تدریجی حوزه اجتماعی و ذائقه و نیاز مخاطبان در حال تغییر است امروزه اکثریت قریب به اتفاق جامعه از سطح تحصیلات خوبی برخوردارند و قدرت دسترسی به انواع رسانه‌ها را دارند. این تغییرات محیطی به صورت طبیعی تأثیر بر حرکت رسانه ملی می‌گذارد. تأثیر بسط یافته این تغییرات محیطی در بررسی محیط داخلی رسانه ملی به خوبی مشهود است. به طوری که این تأثیرات موجب تنوع و تعدد شبکه‌ها و برنامه‌های ملی و استانی شده است. و به تبع آن ساختار تولید و روابط میان عوامل تولید و شبکه و همچنین بر مدیران و نحوه مدیریت آن‌ها نیز دستخوش تغییر و تحول شده است. این امر رسانه ملی را ناگزیر از بازنگری و ارتقای حرکت راهبردی خود می‌کند تا با بهره‌مندی از "مزیت کلیدی" در برابر رقبا و مهاجم بهره برده و با تحول در "محتوا" و "فرم" از یک طرف به رقابت داخلی میان شبکه‌ای معنا و شکل دیگری بدهند و از طرف دیگر قدرت رسانه ملی را در مقابل رقبا و معاندین رسانه‌ای جمهوری اسلامی افزایش دهند تا از این رهگذر، مصالح و اهداف عالی سازمان بهتر و سریع‌تر تأمین شود (خجسته، ۱۳۹۲: ۲). با توجه به استقرار نظام مردم‌سالاری دینی در ایران و بنا به خوی استکباری و استعماری قدرت‌های جهانی و برنتابیدن یک کشور مستقل و توحیدی با شاکله و پارادایم‌های مترقی عدالت‌خواهی، توحیدمداری، مردم‌سالاری دینی و نفی نظام سلطه و استعمار، همواره نظام جمهوری اسلامی با تهدیدات بی‌وقفه دشمنان مواجه است. رویکرد عمده تهدیدگران جهانی گسترش تولیدات رسانه‌ای بعضاً مشابه، رقیب و جانشین در مقایسه با تولیدات رسانه ملی می‌باشد و سعی دارند با ایجاد وقفه و یا جدایی بین مردم و حاکمیت، به القای و تحمیل اراده خود به مخاطبان مبادرت ورزند. سازمان صداوسیما در سپهر رسانه‌ای، درگیر سه رقابت یا موضوع راهبردی مهم و سرنوشت‌ساز است: نخست، جذب حداکثر

مخاطب دوم: رقابت در حوزه پیام و محتوا کیفی و مؤثر و سوم: بهره‌مندی از فناوری رسانه و ارتقای کیفیت تولیدات رسانه‌ای و پایداری فعالیت در شرایط مختلف (خجسته، ۱۳۹۲: ۱۳۶-۱۳۷).
ارکان جهت‌ساز رسانه ملی: منظور از ارکان جهت‌ساز مهم‌ترین بخش مقوم هر حرکت بوده و مبنای اصلی اصلاح جهت حرکت می‌باشد. ارکان جهت‌ساز مبنای فکری، اصول و ارزش‌های هر حرکت و تلاش نظام‌مندی می‌باشد. منظور از ارکان جهت‌ساز، مجموعه‌ی مأموریت، اهداف، اصول و ارزش‌های اساسی است که در زمان و مکان جاری و ساری بوده و خدشه‌ناپذیر است. منظور از ارکان جهت‌ساز عبارت است از اندیشه و بصیرتی که محقق‌کننده نیات و امیال موردنظر است، یعنی آن نظام فکری و بینشی که می‌خواهد به‌وسیله آن بینش و تفکر، نیات و خواسته‌های موردنظر را محقق کند (حسن بیگی، ۱۳۹۰: ۱۴۲). منظور از ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل رسانه ملی در این پژوهش، چستی چشم‌انداز، اصول و ارزش‌های کلان و اهداف کلان پدافند غیرعامل در سپهر کنشی سازمان صداوسیما می‌باشد.

رسانه ملی و اصول و ارزش‌های حاکم بر انقلاب اسلامی: تحقیقات فراوانی در باب تجزیه و تحلیل رهنمودهای امام در مورد اصول انقلاب، مبانی شرعی و صدور آن انجام شده است در یکی از کامل‌ترین پژوهش‌های انجام شده توسط مرکز مطالعات اندیشه امام نتایج زیر احصاء شده است. بر این اساس ماهیت اعتقادی و مردمی انقلاب اسلامی و نظام برخاسته از آن باعث شده ایران اسلامی به کانون الهام‌بخش و بیداری ملت‌ها به‌ویژه مسلمان‌ها تبدیل شده و همچنین موجبات برانگیخته شدن دشمنی قدرت‌های حاکم جهانی شده است. امام خمینی رحمت‌الله علیه به‌عنوان واضع مکتب انقلاب و بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران در مواضع خویش ضمن اعلام قطعی صدور انقلاب، ابعاد آن را نیز ترسیم کرد. در اندیشه ایشان ضمن اینکه صدور انقلاب به دلیل ماهیت و ویژگی‌های ایدئولوژیک انقلاب اسلامی به‌عنوان وظیفه و تکلیف مطرح بوده و مبانی اعتقادی انقلاب نیز تبیین کرده است (فرزندی اردکانی، ۱۳۸۶: ۲۴). نقش رسانه در تبیین انقلاب و صدور آن بیش از هر ابزار دیگری حائز اهمیت است لذا توجه به اصول اساسی انقلاب و صدور آن، یکی از ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل رسانه ملی است.

جدول ۲: مبانی و اصول انقلاب و صدور آن (فرزندی اردکانی، ۱۳۸۶: ۲۴)

اقدام برای صدور انقلاب یک وظیفه و تکلیف شرعی است	در صورت محصور بودن انقلاب، شکست انقلاب قطعی است
حامیان انقلاب و متولیان آن نسبت به مستضعفان و مسلمانان دارای وظیفه‌اند	اگر انقلاب در کشور محصور باشد، عزم جدی دشمنان مبنی بر شکست انقلاب تحقق می‌یابد
استقلال ملت‌ها از سلطه قدرت‌ها، یک هدف و وظیفه است	انقلاب اسلامی نهضتی برای مسلمانان و مستضعفین جهان است
با قیام مستضعفین، ابرقدرت‌ها رو به افول خواهند رفت	با قیام مستضعفین و درک عمیق آن‌ها از انقلاب اسلامی

و این موضوع به صدور انقلاب وابسته است	نهضتی در مقابل جهان خواران شکل خواهد گرفت
انقلاب اسلامی، از ناحیه قدرت لایزال الهی و ملت‌ها و به‌ویژه مسلمان‌ها مورد حمایت است	صدور ارزش‌ها و آشنایی مستضعفان با آموزه‌های اسلام و حکومت اسلامی
صدور انقلاب با تکیه بر تبلیغ، آگاهی رساندن و انتقال معنویت است	انقلاب اسلامی نقطه شروع است و ادامه آن در ورای مرزهای جغرافیایی است

در پژوهش دیگری که توسط محققان تبیان انجام شده است اصول و ارزش‌های انقلاب را از منظر امام خمینی رحمت‌الله علیه چنین شمردند:

جدول ۳: اصول و ارزش‌های انقلاب اسلامی (پژوهشگران تبیان، ۱۳۸۸)

سیاست نه شرقی و نه غربی	جمهوری اسلامی
تکیه بر قشرهای محروم و کوخ‌نشین	مجاهدت برای ایجاد مدینه فاضله اسلامی
حفظ نظام از طریق حراست از اصول و ارزش‌های انقلاب و مشارکت مردم	حمایت از مستضعفان و مظلومان
دفاع از وحدت و حرکت امت بزرگ اسلامی و فایز آمدن بر عوامل اختلاف ساز	بکارگیری همه عوامل و امکانات برای بازسازی کشور

ارکان و ابعاد فرهنگ که شاکله اصلی ارزش‌ها و اصول انقلاب اسلامی است در جدول زیر تبیین شده است:

جدول ۴: ارکان و ابعاد فرهنگ کشور (سند نقشه مهندسی فرهنگی، ۱۳۹۰: ۳-۷)

ابعاد فرهنگ اسلامی (فطرت، قرآن و عترت، ایمان‌گرا، اخلاق محور، خردگرا، جهانی، تمدن‌ساز، پویا، پاسخ‌گویی مقتضیات زمانه، بدعت‌ستیز و خرافه‌زدا)	انسان دارای فطرت خدایی، منزلت خلیفه‌اللهی، کرامت و عبودیت بوده مکلف و برخوردار از حقوق مشروع و آزادی مبتنی بر مسئولیت در برابر خدا
خانواده مهم‌ترین رکن در فرهنگ‌سازی و انتقال فرهنگ	فرهنگ اسلامی مبتنی بر شناخت، ترویج و نهادینه کردن مکارم اخلاق و تزکیه است
فرهنگ اسلامی ایرانی، ضد استکباری و مظهر عدالت‌خواهی و حامی مستضعفان و مظلومان	فرهنگ اسلامی - ایرانی حاصل تعامل فعال و سازنده اسلام با تمدن تاریخی ایران
هدایت و رهبری فرهنگی از شئون اصلی ولایت فقیه	ولایت فقیه
جامعه بستر تعالی و انحطاط آحاد جامعه	تأثیرگذار و تأثیرپذیری هر فرد در جامعه
محور فرهنگ‌سازی: احکام اسلام ناب محمدی، توحید، عدل، معاد، نبوت، امامت، ولایت و انتظار منجی	نقش کلیدی روحانیت و حوزه‌های علمیه در حفظ، اصلاح و ارتقای فرهنگ اسلامی
برنامه‌ریزی و راهبری فرهنگی جامعه منطبق با ارزش‌های اساسی مندرج در قانون اساسی	تنوع و تفاوت‌های فرهنگی اقوام ایرانی، میراثی فرهنگی در چارچوب فرهنگ اسلامی - ایرانی
حفظ و صیانت از مرزهای فرهنگی و هویتی	رسالت فرهنگی رسالت اساسی جمهوری اسلامی
تعامل و تبادل فرهنگی در چارچوب فرهنگ اسلام ناب محمدی و انقلاب اسلامی	تهاجم فرهنگی و جنگ نرم و مقابله با آن از مهم‌ترین مسائل فرهنگی کشور

همچنین شورای انقلاب فرهنگی ارزش‌های کلان فرهنگی انقلاب اسلامی در پنج محور "تعقل"، "ایمان"، "اخلاق"، "علم" و "عمل" بیان کرده است که در تمام شئون کشور باید رعایت شود. همچنین اصول اساسی انقلاب اسلامی که باید مورد توجه رسانه ملی و پدافند غیرعامل قرار گیرد در قالب اصول اساسی انقلاب اسلامی توسط شورای انقلاب فرهنگی تدوین شده است: «دین‌مداری»، «فرهنگ محوری»، «عدالت»، «هدایت و راهبری»، «مشارکت مردمی»، «آینده‌نگری و آینده‌نگاری»، «جامعیت»، «انسجام و هماهنگی»، «تعامل مؤثر»، «تدریج»، «کارآمدی»، «خلاقیت و نوآوری»، «خطرپذیری»، «سرمایه‌گذاری» (سند نقشه مهندسی فرهنگی، ۱۳۹۲: ۹-۱۳).

ارکان جهت‌ساز سازمان پدافند غیرعامل کشور

ارکان جهت‌ساز سازمان پدافند غیرعامل کشور در راستای هویت ذاتی و عرضی این سازمان بوده و مؤید جهت‌گیری راهبردی این سازمان می‌باشد که در جدول زیر تبیین شده است:

جدول ۵: ارکان جهت‌ساز سازمان پدافند غیرعامل کشور (سند راهبردی سازمان، ۱۳۹۱: ۲-۱۲)

استراتژی	<p>دارای عزم ملی و باور عمومی در مسئولین و مردم نسبت به رعایت اصول پدافند غیرعامل برخوردار از اصول پدافند غیرعامل جامع، توسعه‌یافته و نهادینه‌شده توانمند در تأمین حداکثر ایمنی و پایداری و به حداقل رسانیدن آسیب‌پذیری زیرساخت‌های مرتبط قادر به ایفای نقش اساسی در حراست و حفظ استقلال، تمامیت ارضی و سرمایه‌های ملی برخوردار از آمایش سرزمینی مناسب و متکی به ویژگی‌های جغرافیایی، جمعیتی و فرهنگی و اصول دفاع غیرعامل در حوزه مختلف با رعایت توزیع و پراکندگی موزون سرمایه و فعالیت‌ها توانمند در تولید دانش فنی و برخوردار از پشتوانه تحقیقاتی و پژوهشی در زمینه پدافند غیرعامل با تأثیر بازدارندگی بالا و با موفقیت ممتاز در سطح منطقه دارای پشتوانه فرهنگی و حقوقی و قانونی جامع باقابلیت تأمین و اجرای الزامات و ظوابط مربوطه برخوردار از نظام یکپارچه، هماهنگ و کارآمد پدافند غیرعامل کشور باقابلیت تعامل سازنده و پیشبرنده با دولت در زمینه اعمال تدابیر دفاعی امنیتی در بخش‌های مختلف</p>
اصول اساسی	<p>پوشش در همه زمینه‌ها، فریب، ابتکار عمل و تنوع در کلیه اقدامات، استتار و نامرئی سازی موافق سازی سیستم‌های پیشنهادی وابسته تولید سازه‌های دومنظوره (موانع)، تعیین مقیاس بهینه استقرار جمعیت و فعالیت در فضا، مکان‌یابی استقرار عملکردها، کوچک‌سازی، ارزان‌سازی و ابتکار در پدافند غیرعامل، اختفاء با استفاده از عوارض طبیعی، مقاوم‌سازی و استحکامات و ایمن‌سازی سازه‌های حیاتی، کور کردن سیستم اطلاعاتی دشمن، پراکندگی در توزیع عملکردها متناسب با تهدیدات و جغرافیا، حفاظت اطلاعات دستگاه‌های حیاتی و مهم، انتخاب مقیاس بهینه از پراکندگی و توجیه اقتصادی طرح‌ها، مدیریت بحران دفاعی درصحنه‌ها</p>

<p>اهداف کلان</p>	<p>"ایمنی سازی مراکز حیاتی، حساس و مهم"، "توسعه کمی و کیفی نیروی انسانی متخصص"، "ارتقاء قابلیت بقا و حفظ کشور در شرایط بحران"، "افزایش آستانه مقاومت ملی و تقویت مؤلفه‌های مقاومت در مقابل تهدیدات"، "فرهنگ‌سازی و ایجاد باور عمومی در مورد تأثیر پدافند غیرعامل در کاهش آسیب‌پذیری"، "کسب امنیت پایدار در توسعه و پایدارسازی زیرساخت‌های حیاتی کشور"، "تحقیق و پژوهش، تولید علم و فناوری و فرهنگ‌سازی و تبدیل آن به معارف عمومی"، "تکمیل چرخه دفاعی کشور و تعامل مثبت با دفاع عامل و پدافند غیرعامل"، "نهادینه کردن رعایت اصول و ضوابط پدافند غیرعامل در طرح‌های توسعه"، "کاهش مجموعه آسیب‌پذیری‌های کشور و نمایان نمودن اقتدار ملی ناشی از آن به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های بازدارندگی"، "به حداقل رسانیدن تأثیر تهدیدات نظامی دشمن بر زیرساخت‌های حیاتی، حساس و مهم"، "توسعه کمی و کیفی ظرفیت و توان اجرایی پدافند غیرعامل در بدنه مهندسی کشور (مشاوره و اجرا)"</p>
<p>راهبردهای تحقق چشم‌انداز</p>	<p>الف- تعامل گسترده و فراگیر با سازمان‌ها و ایجاد سازوکارهای مناسب در جهت ایمن‌سازی و حفاظت از تأسیسات زیربنایی ب- ساماندهی آمایش سرزمین ملی و آمایش دفاعی از منظر پدافند غیرعامل به‌منظور استفاده حداکثری از پهنه جغرافیایی کشور، پ- ایفای نقش هدایتی و نظارتی بر سازمان‌ها و نهادهای کشوری و لشکری در زمینه مطالعات و طراحی فنی طرح‌های پدافند غیرعامل، ت- بکارگیری و بسیج امکانات در جهت ارزان‌سازی، تنوع و ابتکار عمل در سامانه‌ها و شیوه‌های پدافند غیرعامل، ث- استفاده حداکثرسازی از پهناوری و عمق سرزمینی و عوارض طبیعی کشور و به کاهش مخاطرات و خسارات، ج- ساماندهی مناسب استفاده از فناوری‌های نوین به‌منظور کاهش آسیب‌پذیری ناشی از وابستگی و امکان جمع‌آوری اطلاعات توسط دشمن، خ- توسعه و تعامل مؤثر و سازنده با نهادهای سیاست‌گذار، قانون‌گذار و اجرایی کشور، ح- توسعه علمی و تولید دانش فنی و ارتقاء فناوری و برنامه جامع آموزشی، بهینه‌سازی تولید صنعتی با استفاده از تمامی ظرفیت‌ها، چ- نهادینه نمودن نظام جامع و استفاده از اصول و ضوابط در طرح‌های توسعه د- توسعه فرهنگی و ارتقاء باور عمومی و تقویت عزم و اقتدار ملی نسبت به ایمن‌سازی مراکز حیاتی، حساس و مهم، ذ- توسعه فرهنگ و نهادینه‌سازی باور عمومی نسبت به تأثیر پدافند غیرعامل در کاهش آسیب‌پذیری</p>

تهدیدات و تهاجمات رسانه‌ای: یکی از مهم‌ترین ابعاد جنگ دشمنان بیرونی، بهره‌گیری از رسانه‌ها برای تسخیر افکار عمومی می‌باشد در این میدان نبرد سعی می‌شود حتی المقدور بدون به‌کارگیری از ابزار نظامی به نتایج موفقیت‌آمیز یک جنگ تمام‌عیار در عرصه دیپلماسی، سیاسی فرهنگی اجتماعی دست‌یافت در این جنگ رسانه‌ای اقداماتی از پیش تعیین‌شده برای انتقال اطلاعات و شواهد معین به مخاطبین باهدف تأثیرگذاری بر احساسات، انگیزه‌ها، اهداف و نیز تأثیر بر رفتار دولت‌ها، سازمان‌ها، گروه‌ها و افراد در قالب تهاجم فرهنگی، در دستور کار می‌باشد.

جدول ۶: محورهای جنگ رسانه دشمن و تهاجم فرهنگی در کلام رهبر معظم انقلاب (الباسی، ۱۳۸۴: ۹)

مرعوب کردن مسئولین، شخصیت‌های سیاسی و نخبگان کشور
تضعیف اراده عمومی مردم
تغییر درک صحیح مردم از واقعیت‌های موجود جامعه

سلب اعتماد ملت از مسئولین کشور
ترویج شایعه تحریم و فشار اقتصادی بر کشور
ترویج شایعه به‌کارگیری ابزار خشونت بر علیه ملت ایران
عوض کردن جای متهم و مدعی با ابزار تبلیغاتی و رسانه‌ای
ترساندن ملت‌های منطقه از ملت ایران و انقلاب اسلامی
دامن زدن به اختلافات مذهبی، قومی، جناحی، سیاسی و رقابت‌های صنف

با بررسی رویکردها، اصول و محورهای شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان ضد جمهوری اسلامی ایران می‌توان اصول پدافند غیرعامل رسانه ملی را بهتر شناسایی کرد. بر اساس تحلیل محتوای برنامه‌های چند شبکه ماهواره‌ای فارسی‌زبان ضد نظام جمهوری اسلامی ایران در حوادث داخلی ایران، فراوانی اصول و محورهای حملات رسانه‌ای مورد استفاده آنان به ترتیب "ادعا"، "تخدير"، "همرنگی (سرایت)"، "اغراق"، "تهییج و تحریک"، "القا"، "تکرار"، "تکنیر" می‌باشد (الیاسی، ۱۳۸۶: ۲۱۷). همچنین بیشترین فراوانی روش مورد استفاده در حملات رسانه‌ای علیه ایران و رسانه ملی در سه محور الف- ایجاد بدبینی نسبت به مسئولان و نظام، ب- افزایش دامنه نارضایتی‌ها، ناکامی‌ها و ناامیدی و ج- تحریک و تهییج مردم برای انجام کنش‌های اعتراض‌آمیز دسته‌بندی شده است (الیاسی، ۱۳۸۶: ۲۱۹). رویکرد اتخاذی در برنامه‌های شبکه‌های ماهواره فارسی‌زبان معاند در بخش‌های برشماری می‌شود:

جدول ۷: رویکرد مورد استفاده توسط شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان ضد ایران (الیاسی، ۱۳۸۶: ۲۲۰)

تبدیلات سیاه	افزایش سطح انتظارات مردم
نشر شایعه علیه مسئولان نظام	انتساب دروغ‌گویی به مسئولان نظام
برجسته‌سازی اختلافات مسئولان نظام	انتساب رفتارهای غیراخلاقی به مسئولان نظام
ایجاد یأس و ناامیدی در مردم	ادعای کمک مالی ایران به کشورهای دیگر
استناد به آمار غیرواقعی نظیر آمار بیکاری، گرانی و...	تحریک کارگران و دانشجویان علیه نظام
تحریک مردم ایران به نافرمانی مدنی	بزرگ‌نمایی گروه‌های اپوزیسیون
بزرگ‌نمایی اختلافات مذهبی	بزرگ‌نمایی آسیب‌های اجتماعی
تحریک دانشجویان علیه نظام	حامی تروریست معرفی کردن نظام
بزرگ‌نمایی اشکالات رسانه‌ای و نظام	تحریک اقوام علیه نظام

در تحقیق دیگری در خصوص نقش رسانه‌ها در عملیات روانی آمریکا بر ضد جمهوری اسلامی ایران، اهداف راهبردی تهاجم رسانه‌ای علیه جمهوری اسلامی ایران در ۸ محور قابل احصاء است.

جدول ۸: اهداف راهبردی تهاجم رسانه‌ای آمریکا علیه ج.ا.ا (مصلحی، ۱۳۸۸: ۶-۹)

ارائه چهره مخوف از اسلام و جمهوری اسلامی در نزد افکار عمومی
ترسیم ایران به‌عنوان محور شرارت در منطقه و جهان
ناکارآمدی دین در اداره جامعه و چالش مشروعیت
ارائه تصویر آرمانی از ارزش‌های آمریکایی و لیبرال دموکراسی آمریکایی
تلقین به بروز اجماع جهانی علیه ایران
مردمی نبودن نظام و حکومت
بی کفایتی مسئولان کشور
جنگ قدرت بین مسئولان کشور

همچنین در بررسی برنامه‌های دو شبکه رادیو فارسی آمریکا، (رادیو صدای آمریکا و رادیو فردا) نتایج نشان داد که آمریکا علیه ایران، به لحاظ موضوع، عوامل و روش متنوع و متکثر عمل می‌کند. از جمله مهم‌ترین موضوعات و روش‌ها عبارتند از:

جدول ۹: موضوعات و رویکرد مورد استفاده توسط شبکه‌های فارسی‌زبان ضد ایران (الیاسی، ۱۳۸۴: ۶)

جنگ قدرت در کشور	پنهان‌کاری مسئولان کشور	بی کفایتی مسئولان کشور
تبعیض جنسی در ایران	تمامیت‌خواهی حکومت	آموزش و پرورش ناکارآمد
گروه‌های فشار و خودمختار	نهادهای نظامی و انتصابی	مردمی نبودن حکومت
تضعیف ارزش‌ها و هنجارهای دینی	تقویت روحیه گروه‌های اپوزیسیون	ایجاد نگرش منفی در مردم نسبت به نظام
القای ناکارآمدی نظام اسلامی	بدی وضعیت معیشتی	القای یأس و ناامیدی در مردم
تهییج اقوام علیه نظام	تهییج اقلیت‌ها علیه نظام	ایجاد اختلاف بین نظامیان
تضعیف روحیه نیروهای حامی نظام	ترغیب مردم به انجام کنش‌های اعتراض‌آمیز	تشدید اختلاف گروه‌های درون نظام
ترغیب مردم به عدم مشارکت سیاسی	ایجاد نگرش منفی در مردم نسبت به روحانیت	ایجاد نگرش منفی در مردم نسبت به مسئولان نظام

از میان موضوعات مورد توجه دستگاه تهاجم رسانه‌ای و عملیات روانی آمریکا علیه ایران، موارد زیر بیش از بقیه مورد استفاده قرار گرفته است: الف- مردمی نبودن حکومت ب- بی کفایتی مسئولان کشور، ج- جنگ قدرت بین مسئولان کشور، د- نقض حقوق بشر و آزادی‌های مردمی، و- نقص قانون و ز- روند نزولی انقلاب (مصلحی، ۱۳۸۸: ۶). در پژوهشی که توسط نهاد حوزه و دانشگاه

انجام‌شده است مهم‌ترین راهکارهای کلان برای مقابله با تهاجم فرهنگی از طریق رسانه در جدول زیر تبیین شده است:

جدول ۱۰: راه‌های مقابله با تهاجم فرهنگی (جاودانی، ۱۳۸۲: ۴۵)

تقویت بینش دینی و سیاسی مردم	شناخت دقیق و کامل فرهنگ اسلامی و ملی
گسترش امر به معروف و نهی از منکر	خودسازی متولیان فرهنگی
از بین بردن روحیه مصرف‌گرایی	تلاش برای زدودن فقر اقتصادی
استفاده از فن‌آوری نوین در عرصه رسانه	گسترش فعالیت‌های برون‌مرزی نهادهای فرهنگی
تقویت کانون‌های فرهنگی و مساجد	شناخت کامل فرهنگ اسلامی و ملی
مشارکت آحاد مردم به‌ویژه نوجوانان و جوانان در برنامه‌های رسانه	تقویت هویت دینی و ملی و خنثی‌سازی تهاجم فرهنگی دشمن
ایجاد محیط گرم خانوادگی-دوستانه برای جوانان	آگاه کردن مردم از اهداف فرهنگ‌سازان غرب
شناخت همه‌جانبه تهاجم فرهنگی و اهداف دشمن از آن	بهره‌مندی از ظرفیت‌های بی‌بدیل زبان فارسی و فارسی‌سازی اصلاحات غربی
پاسخگویی به نیازهای طبیعی مخاطبان از راه‌های مشروع	تقویت کمی و کیفی تولیدات فرهنگی توسط رسانه‌ها

روش‌شناسی

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و اکتشافی و از نظر نوع روش توصیفی-پیمایشی انجام‌شده است. روش پژوهش، موردی-زمینه‌ای است زیرا پژوهش به صورت موردی و در زمینه ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل در حوزه رسانه ملی انجام‌شده است. برای گردآوری اطلاعات از دو روش کتابخانه علمی، تخصصی، اینترنتی و مطالعه میدانی استفاده شد و ابزار گردآوری اطلاعات نیز مصاحبه و پرسش-نامه می‌باشد بر اساس فرایند پژوهش ابتدا با مطالعه کتابخانه‌ای و اسنادی، مفاهیم و موضوعات مرتبط با پژوهش تبیین شده و سپس به روش پیمایش ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل رسانه ملی تدوین گردید. از جامعه آماری انتخابی که مشتمل بر ۳۰ نفر بودند ۲۶ نفر مشارکت فعال نمودند این افراد نخبگان و اندیشمندان مسائل راهبردی رسانه ملی و پدافند غیرعامل مرتبط و مطلع از حوزه پژوهش می‌باشند. داده‌های به‌دست‌آمده از آمار توصیفی و آمار استنباطی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است و مبتنی بر آمار استنباطی به بررسی و بدین ترتیب آزمون رابطه معناداری مأموریت (رسالت)، چشم‌انداز، اهداف کلان، اصول و ارزش‌های ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل رسانه ملی از تحلیل همبستگی پیرسون و به‌منظور مقایسه مزیت و اهمیت اصول و ارزش‌های اساسی پدافند غیرعامل رسانه ملی از آزمون تحلیل واریانس فریدمن استفاده شد. روایی و پایایی پرسشنامه‌ها نیز از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۱ برای پرسشنامه ارکان جهت‌ساز و ۰/۸۱ برای اهداف، چشم‌انداز، اصول و

ارزش‌های اساسی پدافند غیرعامل رسانه ملی به دست آمد. پرسشنامه ارکان جهت‌ساز شامل ۵ مقوله (رسالت، چشم‌انداز، اهداف، اصول و ارزش‌ها) و ۱۳ سؤال و همچنین پرسشنامه مفاهیم چشم‌انداز (۱۹ گزینه)، ارزش‌ها (۹ گزینه) و اصول (۲۰ گزینه)، اهداف کلان (۱۷ گزینه) پدافند غیرعامل رسانه ملی مبتنی بر مطالعه و بررسی ادبیات و پایش و اعتباربخشی اولیه دسته‌بندی شده است. در ادامه از پاسخگویان خواسته شد تعدادی از معیارها را که مهم‌تر می‌دانند، انتخاب نموده و میزان اهمیت آن‌ها را در مقیاس ۵ تایی مشخص سازند. محدود کردن تعداد انتخاب‌ها به این دلیل صورت گرفته که پاسخگو معیارهای اساسی را انتخاب کند و به این ترتیب از قرار گرفتن تمام اصول و ارزش‌ها پرهیز شود.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

پس از جمع‌آوری داده‌ها و پرسشنامه‌ها تجزیه و تحلیل آماری در مورد مؤلفه‌ها و اجزاء ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل در رسانه ملی انجام شد. بر این اساس و چنانچه در جدول زیر ملاحظه می‌شود در سطح معناداری دو دامنه‌ای، سطح معناداری آزمون پیرسون محاسبه شده از حداقل سطح معناداری که ۰/۰۵ است کوچک‌تر است و مقدار ضریب همبستگی پیرسون در سطح اطمینان ۹۹ به دست آمد. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل آماری و استنباطی، مبتنی بر آزمون همبستگی پیرسون برای بررسی همبستگی بین مؤلفه‌های پنجگانه تعریف شده با ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل رسانه ملی، نشان داده شده است.

جدول ۱۱: نتایج تجزیه و تحلیل آماری برای بررسی فرضیه‌های همبستگی برای جامعه ۲۶ نفره و سطح معناداری دو دامنه‌ای کمتر از ۰/۰۵ به دست آمده

مؤلفه‌های پنجگانه		ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل رسانه ملی
رسالت	همبستگی پیرسون	۰/۹۲۱**
	معناداری دو دامنه‌ای	۰/۰۰
چشم‌انداز	همبستگی پیرسون	۰/۸۱۴**
	معناداری دو دامنه‌ای	۰/۰۰
اهداف کلان	همبستگی پیرسون	۰/۷۹۸**
	معناداری دو دامنه‌ای	۰/۰۰
ارزش‌ها	همبستگی پیرسون	۰/۸۷۷**
	معناداری دو دامنه‌ای	۰/۰۰
اصول اساسی	همبستگی پیرسون	۰/۹۰۹**
	معناداری دو دامنه‌ای	۰/۰۰

** Correlation is significant at the 0. 01 level (2-tailed).

نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس فریدمن برای گزینه‌های ارکان جهت‌ساز به شرح نهایی شد و بدیت ترتیب گزاره‌های مرتبط با هر یک از مؤلفه‌های ۵ گانه ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل انتخاب و اولویت‌بندی شد که در ادامه نتایج تشریح می‌شود:

پاسخ به سؤال اول: رسالت پدافند غیرعامل رسانه ملی چیست؟

- مصون‌سازی و حفظ تداوم کارکردی زیرساخت‌های رسانه ملی، ارتقاء ضریب اعتماد مردم و بصیرت و آگاهی ملی، مدیریت و هدایت افکار عمومی در صحنه‌های تهاجمات هوشمند (نرم، سخت و نیمه سخت) دشمن مفروض.
- مدیریت و پاسخ به تهدیدات دشمن مفروض، مصون‌سازی و حفظ تداوم کارکردی سرمایه‌های مشهود و نامشهود رسانه ملی مبتنی بر مدیریت جهادی سرآمد و پیشرو پدافند غیرعامل رسانه‌ای

پاسخ به سؤال دوم: چشم‌انداز پدافند غیرعامل رسانه ملی چیست؟

چشم‌انداز حوزه پدافند غیرعامل رسانه ملی: سازمانی جهادی شبکه محور هوشمند و سرآمد با قدرت تشخیص به موقع تهدیدات، مصون، پایدار، تاب آور با قدرت بازدارندگی در سپهر رسانه‌ای جهانی (در حوزه زیرساخت با ویژگی اتصال مستمر، دسترسی فراگیر، تحرک پذیری - در حوزه محتوا با ویژگی همگرایی، همبستگی و یکپارچگی نهادهای رسانه - در حوزه مخاطب دارای مخاطبان و ذینفعان متنوع، متمایز، مرجع در سپهر رسانه‌ای و جغرافیایی)

بیانیه چشم‌انداز حوزه پدافند غیرعامل رسانه ملی: " با استعانت از قادر متعال جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ با عزم ملی و روحیه و مدیریت جهادی و با قدرت بازدارندگی مؤثر در برابر تهدیدات دشمن دارای جایگاه نخست در جهان با ویژگی‌های زیر می‌باشد:

دارای نظام جامع پدافند غیرعامل رسانه هوشمند، چابک، منعطف، لایه لایه‌ای و شبکه محور بهره‌مند از نظام فرماندهی و کنترل جامع، مقتدر و کارآمد رسانه‌ای برخوردار از نیروهای انسانی خبره، متعهد، مخلص با تفکر بسیجی و جهادی رسانه‌ای دارای نظام دفاع حقوقی و رگولاتوری جامع و فراگیر در کلیه عرصه‌های رسانه‌های خطی و غیرخطی (فراگیر، تعاملی، ثابت و متحرک، برودکست و پهن باند) برخوردار از زیرساخت‌های رسانه‌ای مصون، پایدار و تاب آور در برابر انواع تهدیدات برخوردار از نظام رسانه دانش محور و فناورانه بومی، مقتدر، درون‌زا و برون‌گرا دارای واحدهای راهبردی و عملیاتی پاسخ و مدیریت تهدیدات و بحران چابک، کارآمد، هم‌افزای هم‌راستا در حوزه رسانه

توانمند در بهره‌مندی از منابع و ذخایر بی‌پایان اسلام ناب محمدی (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و ثقلین پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و تأثیرگذاری حداکثری بر مخاطبان برخوردار از راهبردهای هوشمند کارآمد، هم‌افزا در همه عرصه‌های کارکردی رسانه ملی

توانمند در هدایت و مدیریت افکار عمومی برای مصون‌سازی و بسیج‌کنندگی جامعه در دفاع همه‌جانبه برای مقابله با انواع تهدیدات

توانمند در رصد، پایش، پویش، درک تهدیدات رسانه‌ای و تبیین ابعاد و مؤلفه‌های آن دارای عزم ملی، روحیه و مدیریت جهادی در تمام ارکان رسانه ملی و متعهد به مبانی راهبردی پدافند غیرعامل و دارای نیروهای آماده و خلاق در برابر انواع تهدیدات

توانمند در تأمین حداکثر ایمنی و پایداری و به حداقل رساندن آسیب‌پذیری‌های رسانه ملی در مقابل انواع تهدیدات دشمن.

برخوردار از آرایش و آمایش سرزمینی مناسب و متکی به ویژگی‌های ژئوپلیتیک و پدافند غیرعامل در حوزه‌های مختلف با رعایت توزیع و پراکندگی موزون سرمایه‌ها، دارایی‌ها و فعالیت‌های در عرض و طول جغرافیایی

دارای قابلیت بهره‌مندی از توانایی‌ها و ظرفیت‌های نیروهای داوطلب مردمی و بسیج برای پیشبرد اهداف پدافند غیرعامل و مدیریت بحران ناشی از جنگ و دفاع غیرنظامی

پاسخ به سؤال سوم: اهداف کلان و عملیاتی پدافند غیرعامل رسانه ملی چیست؟

براساس نتایج به‌دست‌آمده از آزمون فریدمن ۱۳ هدف کلان و ۱۷ هدف عملیاتی در افق چشم‌انداز پدافند غیرعامل رسانه ملی شناسایی شده است که در جدول زیر تشریح شده است:

جدول ۱۱: اهداف کلان ۱۳ گانه در افق چشم‌انداز پدافند غیرعامل رسانه ملی و نتیجه آزمون فریدمن

۴/۶۲	برخوردار از کارکنان و مدیران متعهد، وفادار، عالم، عامل و عاشق خدمت به مردم	اهداف کلان در افق چشم‌انداز پدافند غیرعامل رسانه ملی
۴/۳۳	توانمند در دستیابی به قابلیت بقا و حفظ تعادل در زمان بحران و مخاطرات	
۳/۹۸	متکی به فناوری بومی و صنایع داخلی برای ارتقاء عملکرد	
۴/۲۳	مراقبت و کنترل از دستاوردهای سرمایه‌های مشهود و نامشهود رسانه ملی وح.ا.ا.	
۳/۶۹	قابلیت تأمین نیازهای اطلاعاتی و آگاهی مردم در شرایط بحرانی	
۴/۵۶	مصون، ایمن و پایدار و مقاوم در برابر تهدیدات دشمن	
۴/۱۹	تسهیل‌کننده مدیریت بحران	
۴/۳۱	قابلیت ایجاد آمادگی و پیشگیری از هم‌افزایی بحران و تهدیدات دشمن	
۳/۸۲	توانمند و مقتدر در جلب اعتماد مردم در شرایط تهدید و بحران‌های متنوع	
۳/۷۹	توانمند در بصیرت‌افزایی و واکنش‌کردن مردم در برابر تهاجمات دشمن	
۴/۲۹	کارا و توانمند در برابر عملیات روانی دشمن	
۴/۰۱	برخوردار از شبکه فراگیر یکپارچه، هماهنگ و کارآمد رسانه‌ای	
۴/۱۱	توانمند در تعامل با خبرگان و تأثیرگذاران حقوقی و حقیقی در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی-حقوقی، دفاعی-امنیتی و فناوری و	

۴/۸۷	طراحی، پیاده‌سازی و اجرای نظام پدافند غیرعامل رسانه ملی (هوشمندانه، ابتکاری، چندلایه، بومی، پیشگیرانه، شبکه‌ای، چابک و منعطف)	
۴/۲۲	ارتقای آمادگی دفاعی و بازدارندگی رسانه ملی در مقابل تهدیدات و حملات	
۴/۴۵	طراحی، پیاده‌سازی و اجرای سامانه جامع رصد، پایش، مراقبت، کنترل و تشخیص و هشدار تهدیدات	
۴/۲۱	طراحی، پیاده‌سازی و اجرای نظام جامع فرماندهی و کنترل یکپارچه و هوشمند پدافند غیرعامل رسانه ملی	
۴/۱۹	ارتقاء توانمندی فرماندهی و کنترل و مدیریت بحران در راستای تضمین تداوم اطلاع‌رسانی و خبررسانی به مردم و دستگاه‌های حیاتی و بازیابی وضعیت عادی	
۳/۷۹	آموزش، تربیت و توانمندسازی سرمایه‌های انسانی کارآمد متناسب با اقتضانات حال و آینده پدافند غیرعامل رسانه ملی	اهداف
۴/۳۲	ارتقاء فرهنگ پدافند غیرعامل ملی (نیازسنجی، طراحی، تدوین محتوا، اجرا، نظارت و راهبری، آگاهی و تغییر رفتار)	عملیاتی در افق
۳/۹۶	سازمان‌دهی، آموزش، هدایت، کنترل و ارزیابی مداوم اجزای مدیریتی، زیرساختی و محتوایی رسانه ملی، در راستای ارتقای بهره‌وری و نیل به بازدارندگی	چشم‌انداز پدافند
۴/۱۰۲	آرامش بخشی و هدایت افکار عمومی در برابر تهدیدات هوشمند دشمن	غیرعامل
۳/۶۲	تعامل بین‌المللی در حوزه پدافند غیرعامل رسانه ملی	رسانه ملی
۴/۶۱	ایجاد، حمایت و ارتقاء ظرفیت‌های خوداتکا و توسعه یافته صنعت بومی پدافند غیرعامل رسانه ملی در تولید سامانه‌های پدافند غیرعامل رسانه ملی	
۴/۷	طراحی، پیاده‌سازی و راهبری نظام پدافند غیرعامل رسانه ملی با ویژگی بومی‌سازی استانداردها، رویه‌ها و روال‌های پدافند غیرعامل رسانه ملی کشور	
۳/۳۴	فرهنگ‌سازی، آموزش عمومی، سازماندهی، تمرین و رزمایش و تولید آمادگی پدافند غیرعامل رسانه ملی در معاونت‌ها، ستاد و پشتیبان ملی و استانی	
۳/۹۸	طراحی، پیاده‌سازی و اجرای سامانه امن، پایدار و مستحکم خدمات رسانه‌ای	
۴/۴۹	طبقه‌بندی و سطح‌بندی زیرساخت‌ها و سرمایه‌های رسانه ملی، آسیب‌شناسی در برابر تهدیدات، ایمن‌سازی، پایدارسازی و مصونیت بخشی	
۴/۸۳	نهادینه‌سازی اصول، الزامات و ملاحظات پدافند غیرعامل و پدافند غیرعامل رسانه ملی در ذات طرح‌های توسعه‌ای بخش رسانه ملی	

پاسخ به سؤال چهارم و پنجم: ارزش‌ها و اصول اساسی پدافند غیرعامل رسانه ملی چیست؟ همچنین بر اساس نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل نظرات خبرگان پژوهش بر اساس آزمون تحلیل فریدمن ارزش‌های محوری مشتمل بر "دین‌محوری"، "اخلاق‌مداری"، "امید‌افزایی" و آگاهی و بصیرت بخشی" بوده و اصول اساسی حاکم بر پدافند غیرعامل رسانه ملی به شرح زیر جمع‌بندی شده است.

جدول ۱۱: نتیجه آزمون فریمدن برای اصول اساسی حاکم بر حوزه پدافند غیرعامل رسانه ملی

۴/۰۱	اصل مصون‌سازی و کاهش آسیب‌پذیری
۴/۴۲	اصل تداوم کارکرد، پایداری و تاب‌آوری
۳/۹۹	اصل اقتدار درون‌زا و برون‌گرا (درون‌سازی و جهانی‌سازی مؤلفه‌های قدرت)
۴/۲۲	اصل یکپارچگی و وحدت فرماندهی
۴/۴۹	اصل دفاع بومی همه‌جانبه شبکه محور در سپهر رسانه‌ای
۴/۳۹	اصل هوشمندی (بهره‌وری و هم‌افزایی)
۴/۲۹	اصل روزآمدی و آینده‌نگری
۳/۲۹	اصل نفوذناپذیری و فناپذیری
۳/۸۹	اصل چابکی و آمادگی
۴/۶۱	اصل واکنش مؤثر، به‌موقع و متوازن به تهدیدات
۴/۰۹	اصل آرامش بخشی و ارتقای اعتماد، وحدت و انسجام جامعه
۴/۲۷	اصل نفی تسلط دشمنان و دشمن‌ستیزی و ترویج تسلط صالحان برجهان
۴/۷۵	اصل برقراری ارتباط پایدار و بلادرنگ فراگیر بین سیستم رهبری و جامعه
۴/۷۹	اصل تفکر بسیجی، روحیه جهادی و باورهای اسلامی و دینی

نتیجه‌گیری و پیشنهاد:

الف- نتیجه‌گیری

در بخش قبل و مطابق روش پژوهش و تجزیه و تحلیل اطلاعات، به تمامی سؤالات پژوهش پاسخ داده شد و ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل رسانه ملی شناسایی و اولویت‌گذاری شد. بر این اساس ارکان جهت‌ساز مشتمل بر مأموریت، چشم‌انداز، اهداف کلان، ارزش‌ها و اصول اساسی پدافند غیرعامل در رسانه ملی تبیین شد. بر این اساس به تمامی سؤالات پژوهش پاسخ داده شد و ضمن اثبات همبستگی معنادار مؤلفه‌های ۵ گانه احصائی با ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل رسانه ملی، مؤلفه‌های ارکان جهت‌ساز شناسایی شد و در ادامه و در پاسخ به سؤال اول مأموریت دو قالب دو مقوله تدوین شد و در پاسخ به سؤال دوم بیانیه چشم‌انداز تحریر شد و زیر مقوله‌های آن نیز مشخص گردید. در پاسخ به سؤال سوم ۱۳ هدف کلان و ۱۷ هدف عملیاتی شناسایی شد و نهایتاً در پاسخ به سؤالات چهارم و پنجم نیز ارزش‌های کلان ۴ گانه و اصول اساسی ۱۴ گانه پدافند غیرعامل رسانه ملی شناسایی شد و بر این اساس چارچوب کلی ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل در رسانه ملی واکاوی و تدوین گردید.

ب- پیشنهادها: با توجه به نتایج به‌دست‌آمده و تجارب کسب‌شده در طول پژوهش پیشنهادهای

زیر برای ادامه و غنای هر چه بیشتر فعالیت‌ها و موضوعات پدافند غیرعامل در رسانه ملی و تعالی

جهت‌گیری‌های کلان آن در حوزه رسانه به شرح زیر استخراج شده است:

پیشنادهای راهبردی:

بازنگری و به‌روزرسانی ارکان جهت‌ساز رسانه ملی و خصوصاً راهبردهای رسانه ملی و ممزوج کردن آن با مفاهیم و مبانی متعالی پدافند غیرعامل و مصون‌سازی رسانه ملی برای مقابله با تهدیدات مبتنی بر نتایج این پژوهش و ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل رسانه ملی

۱- توسعه، یکپارچه‌سازی و هم‌راستاسازی ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل حوزه‌ها و نهادهای رسانه‌ای و فرهنگی کشور مبتنی بر روش و دستاوردهای حاصل از این پژوهش برای حصول هم‌افزایی حداکثری برای حصول قدرت بازدارندگی رسانه‌ای کشور در مقابل دشمنان

۲- طراحی و تدوین یک مدل جامع عمومی و فراگیر برای چگونگی طراحی و تدوین ارکان جهت‌ساز در حوزه پدافند غیرعامل

۳- طراحی و تدوین ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل بدون تدوین راهبردها و برنامه‌های جاری‌سازی و استقرار آنها، به‌تنهایی اثربخش و کارآمد نخواهد بود لذا در گام بعدی پژوهش حول طراح و تدوین راهبردها و برنامه‌های اجرایی و چرخه مدیریت پدافند غیرعامل جزو ملزومات اصلی تحقق و جاری‌سازی ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل رسانه ملی می‌باشد.

پیشنادهای عملیاتی:

۱- از آنجاکه مرحله بعد از طراحی و تدوین ارکان جهت‌ساز هر سازمان، انتشار و اطلاع‌رسانی آن برای کسب بازخوردهای کمی و کیفی برای بهبود و ارتقای نتایج است، لذا لازم است نتایج به‌دست‌آمده به اطلاع مدیران و خبرنگاران رسانه ملی رسانده شود و ضمن کسب نظرات، التزام و تسرعی آن به حوزه‌های کارکردی را دنبال کرد.

۲- با توجه به جنبه نوآوری نتایج این پژوهش در حوزه دانش راهبردی، پیشنهاد می‌شود مدل و قالب مورد استفاده در این پژوهش و حصول اهداف و نتایج آن، به‌عنوان یک مورد مطالعه‌ای در حوزه پدافند غیرعامل، در سرفصل‌های دوره‌های ضمن خدمت کارکنان رسانه ملی قرار گیرد.

۳- نظر به وجوه مشترک پدافند غیرعامل و مدیریت بحران خصوصاً در دستگاه‌های اجرایی و فرهنگی کشور به لحاظ ساختاری و کارکردی، لازم است ارکان جهت‌ساز پدافند غیرعامل و مدیریت بحران در این حوزه بازخوانی، یکپارچه‌سازی و هم‌سوسازی شود.

یکی از روش‌های نهادینه‌سازی ارکان جهت‌ساز هر سازمان، مجمل‌سازی و تصویرسازی مفاهیم و ادبیات آن است تا درک و فهم سرمایه‌های انسانی تسهیل و تعمیق یابد، لذا لازم است در گام بعدی مبادرت به ساده‌سازی و فشرده‌سازی مطالب در قالب کلمات بامسما و هندسی شود.

فهرست منابع

- حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه)، (۱۳۷۰)، "صحیفه نور"، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، جلد ۵
- حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، (۱۳۸۳)، بیانات امام خامنه‌ای در دیدار رئیس و مدیران سازمان صداوسیما، یازدهم، آذر
- الف - منابع فارسی :**
- اسحاقی، سید حسین، (۱۳۸۶)، "ارمغان انقلاب - تلخیصی از نودودو دستاورد انقلاب اسلامی ایران"، مرکز پژوهش‌های اسلامی صداوسیما، قم: زلال کوثر نوبت چاپ اول
- الیاسی، محمدحسین، (۱۳۸۴)، "عملیات روانی امریکا علیه جمهوری اسلامی ایران"، فصلنامه عملیات روانی، سال دوم، شماره ۹، تابستان.
- الیاسی، محمدحسین؛ عبدی، گرشاسب، (۱۳۸۶)، "نقش شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان در عملیات روانی علیه جمهوری اسلامی ایران: حوادث بهار ۱۳۸۵ آذربایجان"، مطالعات مدیریت انتظامی، سال دوم، شماره ۲.
- الیاسی، محمدحسین، (۱۳۸۶)، "مبانی نظری و عملی رسانه اثربخش و کارآمد"، فصلنامه عملیات روانی شماره ۱۷، تهران. معاونت فرهنگی سپاه.
- بهرامی کمیل، نظام، (۱۳۸۸)، "نظریه رسانه‌ها"، تهران: انتشارات کویر
- تیبیان زنجان، (۱۳۹۰)، "گروه جامعه و سیاست"، بیستم آذر،
- خجسته، حسن، (۱۳۸۹)، "میدان مین رسانه"، نشریه پنجره، شماره ۲۹
- خجسته، حسن، (۱۳۹۲)، "کارکردهای رادیو در جنگ، مجموعه مقالات رادیو چیست"، تهران: دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه
- خجسته، حسن، (۱۳۹۳)، "مدیریت رسانه"، تهران: انتشارات دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه
- حسن بیگی، ابراهیم، (۱۳۹۰)، "مدیریت راهبردی"، تهران: سمت
- حسن بیگی، ابراهیم، (۱۳۸۹)، نقش برنامه‌های رسانه ملی در گسترش وحدت ملی در کشور، "مطالعات دفاعی استراتژیک دعا"، شماره ۴۰.
- حسینی، سید حسن، (۱۳۸۸)، "زیبایی‌شناسی و فلسفه رسانه"، تهران: نشر مهر نیوشا و انتشارات صداوسیما.
- ساروخانی، باقر، (۱۳۸۱)، "جامعه‌شناسی ارتباطات"، تهران: انتشارات اطلاعات.
- سورین، و رنو، تائی نکار، جیفر، (۱۳۸۴)، "نظریه‌های ارتباطات"، ترجمه دهقان، علیرضا، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم.
- شاه‌محمدی، عبدالرضا، (۱۳۸۲)، وسایل ارتباطی سربازان اصلی میدان جنگ‌های نوین، "فصلنامه پژوهش و سنجش"، سال دهم، تابستان، شماره ۳۴.
- عمید زنجان، عباسعلی، (۱۳۶۷)، "انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن"، تهران: نشر کتاب سیاسی.

- لاریجانی، محمدجواد، (۱۳۶۹) "مقولاتی در استراتژی ملی"، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.
- لیتل جان، استیفن، (۱۳۸۴)، "نظریه‌های ارتباطات"، ترجمه: نوربخش، سیدمرتضی، میرحسینی، سید اکبر، تهران: نشر جنگل
- مرکز طرح و برنامه‌ریزی - مطالعات و برنامه‌ریزی راهبردی (۱۳۹۱)، "ضوابط و رویه‌های اجرایی تولید، تأمین و پخش سازمان صداوسیما"، تهران: معاونت برنامه‌ریزی نظرات رسانه ملی، چاپ اول
- مک‌کوایل، دنیس، (۱۳۸۵)، "درآمدی بر نظریه‌ی ارتباطات جمعی"، ترجمه: اجلالی، پرویز، تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها. ص ۱۳۲، ۱۳۴، ۱۳۷، ۱۷۶، ۱۸۹
- مک لوهان، مارشال، (۱۳۷۷)، "برای درک رسانه‌ها"، ترجمه: سعید آذری، تهران: مرکز تحقیقات صداوسیما
- مصلحی، محمد، (۱۳۸۸)، "نقش رسانه‌ها در عملیات روانی آمریکا بر ضد جمهوری اسلامی ایران"، مجموعه مقالات جهان اسلام، ۲۷ اردیبهشت.
- مهدی زاده، سید مهدی، (۱۳۹۲)، "نظریه‌های رسانه"، اندیشه‌های رایج و دیدگاه‌های انتقادی، تهران: انتشارات همشهری، چاپ سوم.
- ویندال، سون، سیگناتز، بنو، اولسون، جین، (۱۳۸۷)، "کاربرد نظریه‌های ارتباطات"، ترجمه: علی‌رضا دهقان، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان، چاپ دوم.
- هابت، میشل، (۱۳۷۱)، نقش رسانه‌های گروهی در جهان سوم، ترجمه: مصطفی امیری، "رسانه"، شماره ۱۲.
- هرمزی‌زاده، محمد، طهوری خیابانی، سودابه، (۱۳۸۶)، "ارزشیابی عملکرد شبکه رادیویی جوان در زمینه اشاعه ارزش‌های الهی انسانی"، دانشگاه صداوسیما.

ب- منابع انگلیسی:

- Bomi, S.M. (2001), Mass media and Psychological Operations. www.Bs.ir.it.
- Daridson, R.F. (1998), The New approach to Psychological Operations. www.psy.org.
- Fridman, H. (1998), Psychological Operations. www.Psy.org
- Fridman, H. (2003), Psychological Operations in IRAQ war. PSY.org.
- Jantel, M. (2000), Per Suasion and Proganda. New York: Apleton Press.
- Kramer, t. (1982). Tactics of Military Psychological operations, www.Bs.ir.it
- Kolin, F.t. (2002), Rado and TV. Psychological Warfare. Pay.org.
- Nick Servenson (2002), Understanding Media Culture, Sage Publication
- Thimothy, L. (2005), Modern Media and Propaganda. Boston: McG

ج- سایت‌ها:

- WWW.tebyan-zn.ir
- WWW.islamworld.persianblog

